

Gravanden (*Tadorna tadorna* (L.)) i Danmark.

Med særligt henblik på yngleføremster inde i landet.

Af C. M. POULSEN.

(With a Summary in English: The Shelduck (*Tadorna tadorna* (L.)) in Denmark, with Special Reference to Inland Breeding).

(Dansk zootopografisk undersøgelse vedrørende fugle; beretning nr. 32).

Gravanden yngler almindeligt ved de fleste af landets kyster og på mange af øerne i vore indre farvande. Fuglens forekomst har dog ikke været genstand for nogen samlet oversigt i den ornithologiske literatur; den er bare »med« i adskillige fauna-beskrivelser og som noget selvfølgelig refereret fra talrige excursionser. Imidlertid er den foruden at være typisk kystfugl, også jævnlig antruffen temmelig langt inde i landet. For nogle år siden begyndte jeg at indsamle iagttagelser om dette forhold (Flora og Fauna **59**, 1953, p. 69). Som det vil fremgå af efterfølgende beretning, yngler et betydeligt antal ved de ferske vande fjernt fra kysten. Selvom disse »indlandsfugle« havde min særlige interesse, så blev jeg på et tidligt tidspunkt klar over vanskelighederne med at adskille lokaliteterne. Der opstod for mange tvivlstilfælde, idet fuglen godt nok rugede 10, ja, op til 15 km fra kysten, men alligevel i løbet af den første uge efter ungerne klækning førte disse via grøfter, bække og åer ud til stranden. Jeg har derfor ment det sikrest at medtage iagttagelserne af kystfuglene. En opfordring til at indsende oplysninger om fuglen, der blev givet gennem »D. O. F. T.«, »Flora og Fauna«, enkelte dagblade og »Jagt og Fiskeri«, bragte mig i forbindelse med interesserede og kyndige folk fra hele landet. Ved hjælp af et legatbeløb, tildelt mig fra »Overretssagfører L. ZEUTHENS Mindelegat«, som jeg herved takker for den ydede, økonomiske støtte, blev det muligt for mig at foretage en række rejser til de egne, man ikke tidligere har haft meddelelser fra. Samtidig takker jeg ARTHUR CHRISTIANSEN for lån af de ledsagende fotos.

I efterfølgende redegørelse har jeg, bortset fra ældre literaturcitater, søgt at undgå betegnelser som »alm. ynglefugl på egnen« og lign., og indskrænket beretningen til konkrete tal.

Iagttagelser og meddelelser om gravand udenfor dens normale yngletid er ikke medtaget. Parvis optræden i yngletiden er på kortet angivet med o, medens redefund eller tilstedeværelsen af ællinger er mrkt. med •.

Jeg takker endvidere følgende enkeltpersoner, som på forskellig vis har været mig behjælpelig med undersøgelsen. Vejassistent JOHS. ANDREASEN, Gislinge (1), Lærer AAGE ASPEL, Vemb (2). S. WIUM ANDERSEN, Herning (3). Flyveleder KAREN BERTELSEN, Herning (4). Grosserer C. A. BLUME, København (5). Sygeplejerske GERDA BRUUN, Visborggaard (6). Politimester BØVING, Tønder (7). B. BRANDT, Rosenvænget, Herning (8). J. HEDEGAARD CHRISTENSEN, Åvangen, Skjern (9). N. E. CHRISTENSEN, Viborg (10). B. CHRISTOPHERSEN, Stockholmsgade, København (11). Lærer K. ERIKSEN, Kettinge (12). Forstander SVEN GRAVSHOLT, Krabbesholm (13). JØRGEN W. HANSEN, Køge (14). A. LYMAN HANSEN, Tarm (15). Konservator H. C. HOLST, Silkeborg (16). E. IUUL, Vigelsø, Otterup (17). Førstelærer E. FOGED, Hurup (18). C. Ø. JENSEN, Adelgade, Skanderborg (19). Lærer I. P. JENSEN, Mou (20). Typograf OLE JENSEN, Bredballe Strand, Vejle (21). stud. mag. BIRGER JENSEN, Virginiavej, København (22). Cand. mag. L. LYNEBORG-JENSEN (23). Mag. scient. PALLE JOHNSEN, Sofienborg, Hillerød (24). Sognefoged JOHS. KNUDSEN, Grauballe (25). Typograf E. KNUDSEN, Bryrup (26). Cand. jur. H. I. KNUDSEN, København (27). B. LADEFOGED, Nymøllevej, Kgs. Lyngby (28). Førstelærer K. LAMBERG, Tranebjerg, Samsø (29). Mag. scient. B. LØPPENTHIN, Universitetsbiblioteket, København (30). K. MALTBE-BRUUN, Hellerup (31). Fotograf J. MATHIESEN, Ringkøbing (32). Driftsassistent S. P. MILLING, Vesterbro, Odense (33). Konservator HOLGER NIELSEN, Ry st. (34). P. HERMANSSEN, Struer (35). J. VEDSTED OLESEN, Helberskov (36). Cand. mag. E. TORP PEDERSEN, Jelling (37). HENNING PEDERSEN, Hadsund (38). Lærerinde KRISTINE PEDERSEN, Realskolen, Åbybro (39). EGON PEDERSEN, Vammen pr. Viborg (40). Skytte A. B. PEDERSEN, Hoven (41). Overpost SVEND PEDERSEN, Silkeborg (42). SVEND POULSEN, Gl. Kirkevej, Herning (43). WERNER POULSEN, Nyrup planteskole, Østrup (44). Konservator SIG. SCHJØTZ-PEDERSEN, Kolding (45). Bogtrykker C. STOUGAARD, Østbirk st. (46). JØRGEN STUBGAARD, Langesø (47). KR. SØRENSEN, Hundborg (48). Konservator K. G. SØRENSEN, Silkeborg (49). Styrmand S. THOMASEN, Sundsøre (50). MARGIT THOMSEN, Hjelm Fyr pr. Ebeltoft (51). stud. mag. N. OTTO PREUSS, Haslev (52). Lærer VIGGO ZUSCHLAG, Vordingborg (53) og forfatteren (54).

1. (Skagen-Frederikshavn). Skagen: Fåtalig, ikke set på træk (E. HANSEN og HESSELBJERG CHRISTENSEN 1942 p. 156). Råbjerg mose: Yngler sandsynligvis, set overflyvende og enkel og parvis (E. TORP PEDERSEN, 1940 p. 137). Det var her, hvorom FREDERIK FABER efter et besøg d. 22. maj 1827 skriver: Anas tadorn sad i rækker på lyng-

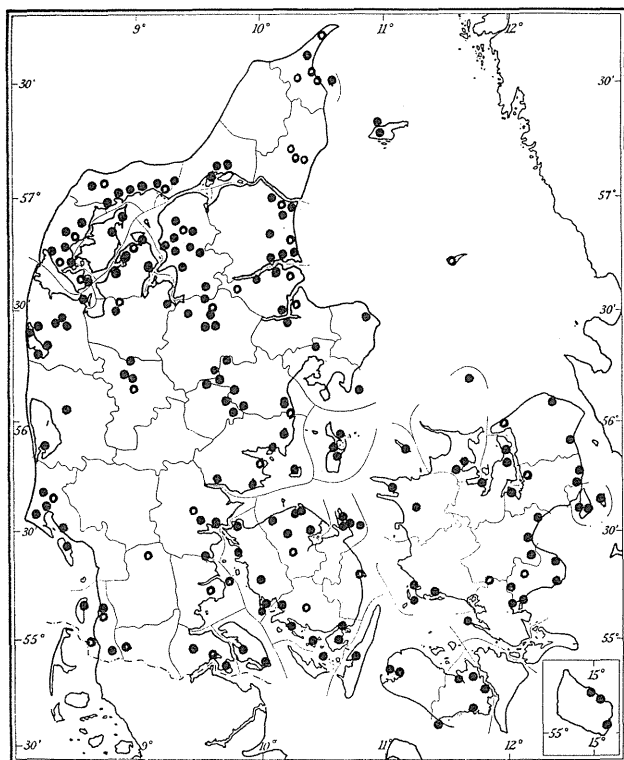

Fig. 1. Gravandens (*Tadorna tadorna*) udbredelse i Danmark. ● Sikre yngleforkomster (fund af reder eller ællinger). ○ iagttagelse af par i yngletiden.

The distribution of the Shelduck (*Tadorna tadorna*) in Denmark. ● Breeding proved (records of nests or ducklings). ○ Record of pairs in the breeding period.

bakkerne (1828 p. 249). Flere par langs stranden mellem Jerup og Strandby 4. juni 1957. 1 par på brink mellem Eskær og Møgelbjerg. Enlig fugl ved Kvissel (54). Hirsholmene: Yngler i skiftende tal på øerne, dog ikke Tyvholm og Kjølpen. Fra 1928–1958 fra ca. 50 til ca. 15 par og er nævnt i talrige beretninger herfra i »D.O.F.T.« (B. LØPPENTHIN 1932 p. 22, H. O. BANG 1933 p. 107, FINN SALOMONSEN 1940 p. 20, 1941 p. 174, 1947 p. 177 og U. MØHL-HANSEN 1947 p. 39).

3. (Læsø), Nordre Rønner: Fast ynglefugl 1894 (R. JUL OLSEN 1906 p. 44). 1930, ca. 5 par ynglende (S. RASMUSSEN 1932 p. 64). 6. juni 1940 sås ♂ og ♀ ved Lille Knot og 1 par med ællinger udfor Bløden Hale. 26. juni iagttoges bl. a. 1 par med 8 ællinger (B. LØPPENTHIN 1941 p. 65).

4. (Dronninglund). Enkelvis og i flere par ved Melholt-Gerå. Enkelt fugl flyvende over Stagsted 3. juni 1957 (54).

5. (Øster Hanherred). Åbybro: I et kratbevokset område på Åbybjerg har jeg ofte set gravvænder i flokke på 6–10 stk. og parvis. Der

findes mange rævegrave her og jeg har set spor af store svømmefødder i indgangen til flere af disse. I 1952 10 små ællinger på vej gennem real-skolens have, formodentlig på vej til Ry å. De gamle gravænder kredsedede ganske lavt og nogle drenge fortalte, at den ene havde været nede hos ællingerne, da de blev opdagede (39). Øland: I Ulvedybet ses indtil 100 gravænder, en del ruger i de talrige gamle rævegrave i Oksholm skov (30).

6. (Vester Hanherred). Ikke sjældent, ses ofte på engene langt fra Limfjorden, men hyppigst træffes arten vadende på fladvandet i fjorden syd for Bygholm vejle. Huller, der med største sandsynlighed var beboet af gravænder sås i dæmningen mellem Østerild fjord og Årup enge (B. LØPPENTHIN 1932 p. 41). 30. maj 1958 2 par i lille mose s. f. Lørsted, Ballerum v. Tved (54). Fjerritslev: 1 par rugende i rævegrav i plantage 26. juni 1953 (48). Vejlerne: Nogle ruger regelmæssigt i selve dæmningerne, tildels i gamle rævegrave. Hver sommer går desuden ikke få par med små ællinger fra de omliggende beplantede lyngbakker direkte ud i vejlerne. På Hannæs er gravanden gammel og talrig ynglefugl (A. CHRISTIANSEN 1939 p. 168). Gravænder ses regelmæssigt i statens vildtreservat ved Hanstholm. I Kokkjærvand n. f. Hanstholm 1 par med ællinger 16. juni 1938 (30). I juni 1947 blev en halv snes stykker set i forskellige søer i reservatet, alle adulte fugle, uden at det dog er bevis for, at de yngler her. Rimeligvis er det gæster fra klitter eller klinte ved selve havkysten (FINN SALOMONSEN 1947 p. 191).

7. Østerild fjord: 2 par med ællinger 24. juni 1956. 1 par ved Vandet sø. Yngler ligeledes ved Flade sø og Ørum sø. Fuglen er tiltagende i Thy (48). Ovesø: Arten yngler årligt omkring Ovesø. 11. juni 1953 par med ællinger ved Madstedborg (B. LØPPENTHIN 1939 p. 74 og 1954 p. 63). 4–5 par ynglede langs Thyholms østkyst i 1951 og på Jegindø et lignende antal (LYNEBORG JENSEN 1952 p. 64). I Thy må den kaldes alm. ynglende, og jeg antager, der findes ynglepar i de fleste sogne. Her omkring Boddum forekommer mellem 5 og 10 par årligt, mest i gamle ræve- og grævlingegrave. Gennem årene har jeg iagttaget mange par med ællinger i de lave limfjordsvige, men kun én gang set ællingetransport (18).

8. (Mors). Ca. 10 par yngler omkring V. Jølby–Erslev. Mest i rævegrave. Har engang fundet 25 døde ællinger drevet i land under storm (41).

9. (Salling). 1 par årligt ved stranden mellem Mogenstrup og Esbjerg (32). Indtil for 5 år siden var her 3 par, som rugede i nogle rævegrave; men de er borte nu. Tidligere fandtes ikke gråænder rugende her, men nu er denne art blevet ret almindelig (50). I april set gravand parvis ved Hjærk, Rødding, Spøttrup, Aasted, Lendom og Junged. I dagene 14.–16. juni mange par med ællinger i Harre vig og Fur sund, men ingen på lokaliteterne fra april (54).

10. (Himmerland). Gravanden er fundet ynglende mange steder og er tiltaget en del i de senere år. I 1955 5–6 kuld ællinger ved Gedsted

fjord, hvor Lerkenfeld å udmunder. Rugede bl. a. i nogle gamle, uplejede tjørnehegn 200 m fra fjorden. 8–14 æg i rederne. Gislum: 1 par i gdr. Søren Andersens plantage. Vonsild: 1 par hos gdr. M. Hougaard. Hornum: 2–3 par i Svoldrup hedeplantage ved »Skelholmen«. 1 par i åbrinken syd for Østrup. Vesterbølle: 1 par i plantagen (25 tdr. land) i rævegrav de sidste 12–14 år. 1 par i naboplantagen, tilhørende gdr. M. Kjær, Gislum, og 5–6 par i tilstødende plantager foruden 2 par i nogle engbakker vest for Vesterbølle. Testrup: 2 par i hedebakker ved »Testrupgaard«. Aars sogn: 1 par i gdr. Søren Kroghs plantage ved Sjøstrup, 1 par hos Chr. Sørensen, Slemstrup Hedegård, 1 par ved »Oustrupgaard« og 1 par ved »Aagaard«. Skivum sogn: 2, enkelte år 3, par i Buus's plantage og Skivum krat. 2 par ved »Plejstrupgaard«. Suldrup sogn: 1 par hos Rasmussen, Hylledahls mølle. 1 par ved Sønderup å i brinken ved »Dalumgaard«. Flere par ynglende i Halkær skov og 1 par ved Øjesø og 1 par ved Navnsø i Gatten sogn. Gundersted hede: 1 par og ved Trend å ligeledes 1 par. I Hyllebjerg kirkebakker 3 par og 1 par ved Holmegaard. Farsø sogn: 1 par i Gøttrup bjerge (44 og 54).

11. (Nordøsthimmerland): 2 gravænder set ved Bettese, Lille Vildmose 18. maj 1930 (S. RASMUSSEN 1933 p. 38). Arten er alm. og bliver for hvert år mere talrig. Redefund i Høstemark skov, Storevorde samt flere steder ved Muldbjerger. Mindst 30–40 par opholder sig sommeren over langs strandkanten udfor Muldbjerger i Kattegat. I Egense klosterskov rugede i 1954 5 par og 1 par blev jævnlige set på Mou hede sommeren 1953 (20). Als odde: For 50 år siden 12–14 par langs kysten, nu kun 2 par. I 1950 3 par rugende i Helberskov, Launkjær, i 1957 kun 1 par med 7 ællinger i dæmningsgraven. Enkelte par i skoven ved Overgaard og i bakkerne ved Ajstrup (36 og 54). Visborg: I de sidste 5–6 år har 2 par ynglet ved mølledammen ved Visborggaard. Her kommer ca. 10 par, hvoraf de 8 par atter forsvinder. Når ællingerne viser sig, vandrer de 2 familier bort (6). Mange par yngler i bakkerne på begge fjordsider. Fra Als odde indefter til Brødrenes grøft 12 par i 1957. Derfra til træbroen 9 par. Ofte set kuld med op til 20 og 24 ællinger (38). Alm. ynglefugl her på egnen. Den yngler i gamle, forladte rævegrave, ofte langt fra fjorden. 3 par yngler i bakkerne mellem Hurup og Dokkedal. I Hou skov v. Mariager bor den et godt stykke fra fjorden (S. RASMUSSEN 1923 p. 3 og 1933 p. 35). Enkel fugl set i mose mellem Vebbestrup og Gandrup. 3. juni 1957. 2 fugle flyvende samme dag over Vejrhøj gaarde v. Brorstrup (54).

12. (Anholt): En del sås ved flakket 22.–26. juni 1934. I juli 1938, 3 par ynglende (R. HØRRING 1936 p. 215 og 1938 p. 97). 3. juli 1958, 7 fugle uden ællinger (34).

13a, 13b. Randers fjord: Endnu ret talrig som ynglende (M. KLINGE i »Randers Fjords Naturhistorie«, 1918). Ved forskellige besøg i maj 1956 og 1957 sås talrige par og enkelte flokke på engene langs fjorden og enkelte flokke på 12–16 fugle på vandet. Yngler især langs bakkerne langs fjordens nordlige side fra Albæk til Sødring. Glenstrup sø: 1 par med 7 ællinger 3. juni 1957 (54).

14. Viborg Nørresø-Søndersø; 1 par med 18 ællinger i juni 1953, et par ved Nørremølle i juli 1955 (10). Yngler fatallig (P. SKOVGAARD 1922 p. 132). Yngler ved Tjele Langsø, Klejtrup sø, Hærup sø og Rødsø. I juni 1951 2 ællinger på gaden i Lindum, formodentlig forvildet sig under turen fra skoven, samme dag blev fanget en enlig ælling i grøften ved Bigum kirke, 3 km vest for Lindum, uden tvivl fra et andet kuld. I juni så rutebilchauffør ANKER ANDERSEN Vammen, 7 ællinger på vejen nær det sydøstlige hjørne af Lindum skov med retning mod søen. I maj 1954 så skovfoged A. Dalsgaard, Bigum, 2 gamle gravænder flyve lavt over skoven og gå ned ved en rævegrav, hvori den ene forsvandt. Klejtrup sø: 19. juni 1954 1 par med 10 ællinger og 1 par med 16. Den 29. juli 1956 en flok flyvefærdige ællinger på 10. Hærup sø, samme dag, 1 ad. og ca. 10 flyvefærdige ællinger samt et stykke fra flokken endnu en gl. fugl (22). De sidste 5 år 1 par i rævegrav på min mark nær Tjele Langsø (40). Tange sø: 1 par uden ællinger og 2 enkelte fugle forskellige steder i søen 19. maj 1957. Hinge sø, samme dag, 1 par med 8 ællinger. Gub sø ved Balle kirke. 1 par skal have ynglet her i 1954 (54).

15. Hvidemose: Set 4. juni i hedemose. Flere par ynglende (E. TORP PEDERSEN 1952 p. 137 og 1954 p. XVII). Set ved næsten hvert besøg, også med ællinger. 19. juli 1949, 1 overflyvende og 1 med store ællinger. I Flyndersø 4, 2 og 1 fugl set (37). 6. juni 1951 flere stk. ved Skalleshø. Flyndersø: 1 par med ællinger sommeren 1949 (13). 1 par med 18 ællinger 18. juni 1957 (27).

16. Venø: 2 par yngler på øen (CHR. CHRISTIANSEN 1909 p. 33). Gravanden er nævnt herfra af ACTON FRIIS i »De Danskes Øer« 1924. 7. maj 1949 3-4 par ved Lillesig. Kilen: 11. april 1948 3 par, 1. maj 1949 mange par set der. Skalstrup hede; 26. juni 1949 flere par ved små hedesøer. Klosterheden skovdistrikt: 1 1951 14-17 par ynglefugle (23). Thorsminde: 1 par med 9 flyvefærdige ællinger 1. august 1957. Fjandø: 25. juni 1957 3 par med ialt 25 ællinger. 1. august 2 enlige, ikke flyvefærdige ællinger (3). Nissum fjord: Alm. ynglefugl. I Felsted kog 6-8 par, enkelte par på Fjandø, en halv snes par yngler i Bøvling klit. Hen i juni forøges antallet af gravænder ved tilgang af par fra de omliggende heder og småplantager, hvor der yngler en del par (E. TORP PEDERSEN og L. LYNEBORG-JENSEN 1956 p. 29 ff.). Raasted: I lyngbakkerne ved Lilleåen ses gravænder hvert år ved forladte rævegrave. Jeg har ofte set spor i sandet her (2). Ulfborg: I 1948 set 2 gamle fugle med 1 kuld ællinger på vej mod Nissum fjord (ca. 1 km borte), sikkert udklækkede i Særum mølles plantage (E. ASSTRUP KNUTZSEN i »Naturvennen« årg. III, p. 23). Hindø: 1 par med ællinger juni 1950 (54).

17. Mange par omkring Stadil fjord. Nævnt i talrige beretninger om Ringkøbing fjord og Klægbanken. Rede med æg under en dyngte tagrør på Klægbanken 16. juni 1957, samme dag små ællinger i kanalen. På fjorden 50-100 gravænder i flok (9). Bækbo: 1 par rugede 1956 nær vejkrødset Lem-Skjern-Ringkøbing (43). Skjern å, juni 1957, par med 7 ællinger øst for hovedvejen (15).

Arthur Christiansens fot.

Fig. 2. Gravandepar i Nakskov Indrefjord, maj 1948. Hannen (tilhøjre) udfører parringsspil.

Pair of Shelduck in Nakskov Indrefjord, May 1948, the male (right) displaying.

18. Gjødstrup sø: I 1956 4 par, det ene par havde æg i en gammel, væltet mejerispand ved søbredden, et andet par rede i en tagrørbunke. De 2 andre par rugede i skrænten ved plantagen. Snejbjerg: 1 par i sparekassens plantage i 1956. Herningsholm: 1 par rugede i dige om parken 1956. Løvbakkerne: I 1956 1 par med 13 æg, i 1957 set med ællinger. V. Linå: 1 par, Kragso mellem Sunds og Ørre 1 par i 1956. Søgte med ællingerne ned i åen straks efter klækningen (43). Herning: 2 par på Herning flyveplads, 1957, kun set ællinger af det ene par (4). Søby sø: Enkelt fugl set i juni 1952 (54).

20. Gudensø: 1 par med ællinger i 1957. Mossø nordvestside: I 1941 ialt 7 par omkring kanalen, Emborg odde og Klostermølle. I 1952 redefund i rævegrav ved »Dalsgaard« nær Gudenå. 1957 1 par ved kanalodden 25. maj. Føvling: 3 stk. i engen ved Gudenå 9. juni 1957 (34). Jaungyde: Gammel ♂ skudt i april 1957, da den gentagne gange ødelagde tamme ænders reder (54). Ravnso: 1 par årlig. Knudso: 1 par med 10 ællinger 5. juni 1957 (34). Bryrup: Bryrup Langsø har der været gravand med ællinger de sidste 2-3 år. I 1957 var 1 par meget interesseret i en kunstig rævegrav hos gdr. L. Andersen, Lille Bryrup, der flere gange så ænderne aflægge besøg deri, tilsyneladende uden at ruge deri, selvom de senere præsenterede et kuld ællinger. I Nimdrup så en mælkekusk en morgen i juni 1957 1 par gravænder med ællinger vandre på vejen mod Bryrup Langsø, ca. 2 km borte. I foråret 1958 set

ialt 3 par i denne sø. Gråænderne, som før var ret talrige her, er efterhånden helt forsvundne som ynglefugle (26).

21. Sminge sø: 3–4 par med ællinger i de seneste år, også 1 par ved Dalsgaard i Gravballe. Dette par søger ned til åen, når ællingerne er klækkede (25). Skanderborg sø: Der har gennem flere år været ynglende gravand i søen, i 1953 1 par med 22 ællinger (19). I 1937 blev 1 par udsat i søen på kommunal foranledning (maskinm. B. Rasmussen, Silkeborg). 10. juni 1957 2 ♂♂ ved søens østlige ende. Skellerup Nygaard: 1 par årlig, søger med ællingerne til Gudenå – 2 km – hvorefter de fortsætter med strømmen til Sminge sø. Solbjerg sø. Enkelt fugl 10. juni 1957. Gentagne gange set enkelte fugle i Søby sø ved Hammel (54). Borresø: Set enkeltvis og par gentagne gange i maj–juni 1958 (42 og 49). 1 par med 8 ællinger nær Gravbækkens udløb 29. juni (54).

22 a og 22 b. Hjelm: Enkelte par set udfør Hjelm på D.O.F. excursion 14. maj 1950 (1951 p. XIX). I 1956 1 par med 12 ællinger. De gik i vandet den første dag. Næste dag var der kun 8 og trediedagen kun 5 ællinger. Den fjerde dag kom vi tilfældigt til stranden og så da, de svømmede ud fra land. I løbet af 5 min. styrtdykkede talrige sølvmåger og slugte de 4 af ællingerne. Den følgende dag forsvandt den sidste af kuldet. I 1957 har vi kun set fugle uden yngel (51). Gerrild: I 1957 rede under sten på Stavns hoved skrænt. I ralværkets grav og langs stranden set 3 par med ikke flyvefærdige ællinger og 4 par med næsten flyvefærdigt afkom. Desuden 15 ad. fugle uden ællinger (31). I juni 1958 2 par med ællinger ved kysten mellem Katholm og Katholm skovridergaard. Pindstrup mose: 1. juli 1958 1 par med 6 ællinger (54).

23. Samsø: – Adskillige fouragerende, rede med 15 æg under en bjergfyr i Nordby plantage 6. juni 1949 (CHR. KRUGER 1950 p. XIX). Ret talrig. På Mejlesholm fandtes en rede med 12 æg og på Kyholm sås en ad. med ganske små ællinger maj–juni 1931 (KNUD PALLUDAN 1933 p. 8). Er på Samsø en meget alm. ynglefugl og kan træffes overalt, også et stykke fra vandet. Mest talrig dog ved Stavnsfjord og Nordby hede. Ved Grydenæs s. f. Koldby kaas findes den ligeledes i antal. Fuglene ruger ofte i brinkerne ved renderne (som vandløbene kaldes her), men de har også anvendt bådehuse og høstakke til yngleplads (29). Stavnsfjord: Ynglende bestand omkring 30 par (30).

24. Fundet rugende på Endelave og flere af øerne, bl. a. Hjortholm, af FREDERIK FABER under en rejse hertil i juli 1824 (D.O.F.T. 22 p. 55). Alm. ved stranden, hvor skrænterne mange steder afgav ypperlige ynglelokaliteter (H. CHRISTENSEN 1953 p. 147). 2. juni 1957 ialt 16 par (34). Set i antal på Vejro (P. I. PEDERSEN 1928 p. 22). Vaarsø: Flere yngler her (TH. JØRGENSEN 1906 p. 97). Snaptun: 2 stk. på stranden, og Hjarnø 6 ad. fugle 10. juni 1957 (34). Odder: 1 par med 12 ællinger vandrede over mark ved Rathlousdal 26. maj 1957 (8). Norsminde: 11 fugle enkeltvis langs bredden ved Kysing fjord 10. juni 1957. Vejle fjords nordside indentor Juulsmind. 2 par med 8–13 ællinger 11. juni 1957 (54). 1 par ved Bybækken hvert år (21). Vestbirk-søerne: I flere år 2 par, i 1957 3 par med ællinger (46).

Arthur Christiansens fot.

Fig. 3. Hun af Gravand med ællinger, Saltbækvig ved Vrøj, juli 1942.

Female of Shelduck with ducklings, Saltbækvig at Vrøj (W. Zealand), July 1942.

25. Skærsø: 2 par set 24. marts 1932 og 3 stk. Hjelskovsø 26. marts 1932 (AXEL HOLM 1934 p. 28). Stenderup skov v. Lillebælt og Hovens odde: 2 par og 12 ad. samlede 23. maj 1943 og 3 ad. 14. juni 1943. Donssøerne: Tiltagende; årlig med ællinger, iagttaget siden 1942. 11. maj 1956 3 par med ællinger 18-6 og 10 ællinger, ialt 27 ad. fugle. 9. juni 1957 3 par med 2, 7 og 5 ællinger (45).

27. Fanø: Alm. på østkysten 1911 (M. KLINGE 1912 p. 227). Ynglefugl såvel her som på Langli i Ho bugt. Reder i gamle kaninhuller (9). Esbjerg: Enkelte par sås ved Esbjerg strand nordpå (P. SKOVGAARD 1917 p. 163). Skallingen: Nogle stk. set på excursion 13. maj, 13.-15. juni 1936 (B. LØPPENTHIN 1936 p. 243). Langli: Nogle par yngler spredt i »æ havbjerge« omkring øens midtparti (KAJ WESTERSKOV 1942 p. 213). Fiilsø: 1 par i grøft ved nordenden i juni 1956 (43). Blaavand klitplantage: Par med 8 ællinger på vandring 10 km fra kysten 10. juni 1946. Vejrs og Blaavand: Flere par rugende 1946-47 (Ff. 1947 p. 261).

28. (Vestfyn). Ebberup: Af gravænder yngler en del i de høje skrænter. Helnæs: Yngler i de høje klinter. Jeg regner med, her er ca. 20-30 stk. (P. STRANGE 1917 p. 103 og 1923 p. 90). Fænø: 2 par med henholdsvis 7 og 15 ællinger i juli 1932 (AXEL HOLM 1932 p. 142). Gamborg fjord: 3 kuld ællinger 12. juni 1957 (30). Tybrind vig-Wedelsborg hoved: Flere par langs stranden, mange i flok i vigen 6. juni 1958. Middelfart: Skrillinge marker. I en mose her på 18 tdr. land har fuglen

ynklet i tiltagende antal. I 1957 sås i forårstiden 11 par, hvoraf de 8 par rugede. Antallet af ællinger blev 56, hvoraf dog 2 senere gik til. Hen på sommeren opholdt flokken sig om dagen i Lillebælt, men morgen og aften trak de ind mod mosen og de nærmeste marker. Nu er en del af mosen udfyldt og fuglene flyttet (33).

29. Stærmose v. Holmstrup: 1 par juni 1957 (34). Egebjerg gods – Agernæs: Yngler talrigt. Antallet af ynglefugle og etårige fugle anslås til mellem 100–200 stk. (V. HOLSTEIN 1926 p. 61). Set Gyldenstens strandenge 30. april på »D.O.F.« excursion (1951 p. XVIII). Viggelso: 2 gravænder set på øen 1940 (AXEL HOLM 1947 p. 216). Ruger hvert år i et større antal, ca. 30 par i gennemsnit for de sidste 6 år (og gør skade her i de gravede render) (17). Langesø skovdistrikt: 1 enkelt par regelmæssigt gennem mange år. Er tidligere iagttaget med opvoksede ællinger i en bestemt mose, som de først forlod, når de var flyvefærdige. 7. juli 1957 med 9 nyklækkede ællinger. Søgte muligvis via Staviså til Odense fjord (47).

30. Hindsholm: 19. april og 21. maj 1934. Mange overalt. 3. juni 1934 en truffet i vandgrav på Martofte enge, 6 ved Hovedet. 2. april 1935 talrige, både på Martofte enge og i nordre bugt, 24. april 1937 10 par i nordre bugt, 9. maj en rede i lerskrænt. 14. april 1938 ca. 50 fugle. På Romsø en enkelt beboet grav 12. maj 1938 (AXEL HOLM 1938 p. 160 og 1939 p. 200). Mejlø: ca. 20 par i farvandet 30. maj 1955, Stavreshoved klint; 1 par 20. marts 1957, Dalby: 1 par i mose 18. april 1957 og Romsø: mindst 15 par langs stranden 20. april 1957 (34).

31. Nyborg fjord: 2 par set i maj 1932 på »D.O.F.« excursion (1932 p. 175).

32. Svømmø: Mange på øen og i vandet udenfor 31. maj 1908 »D.O.F.« excursion 1909 p. IX). Adskillige par set omkring de fynske øer (R. JUL. OLSEN 1912 p. 36). Store Svømmø: 2–4 par ynglende (O. HELMS 1918 p. 104). Illumø: 1 par med ællinger 7. juni 1936 (O. HELMS 1936 p. 242). Svendborgegnen: Skaarup skovmølle. Flere par yngler i brinkerne ved stranden. Ses ofte svømmende med deres ællinger i strandengens dæmningskanaler (TAGE LA-COUR 1940 p. 126). Nakkebøllefjord: Set i vekslende tal 1929–36 (O. HELMS 1942 p. 13). Langeland: Ikke så få gravænder synes at være lokale ynglefugle (ARTHUR CHRISTIANSEN 1943 p. 39 ff.). Grensholm: 1 par set foråret 1942. Lunkebugten: Flere par med ællinger 24. juli 1957 (30). Gammel ♂ flyvende over Brahetrolleborg slotspark 23. juli 1958 (54). Taasinge: Gravænder var alm. udfør brinkerne på østsiden af Vemmenæs og Pederskov, og der var mange huller med gravandespor (AXEL M. HEMMINGSEN 1949 p. 171). 1 par med ællinger, Valdemar slot 23. juli 1958 (54).

33. Halmø: Hvert år flere par rugende (24).

35. Nakskov Indrefjord: 1 par set i maj 1948 (ARTHUR CHRISTIANSEN 1948 p. 166). 2–3 kuld ællinger plejer at holde til syd for den fhv. Rødbybane. Rederne næppe på reservatets grund (30). Er langs kysterne og i særlig grad på Nakskov fjord en talrig ynglefugl. I begyn-

delsen af august set omkring 30 par med kuld. Særlig langs Enehøjes er den almindelig (ERIK PETERSEN 1945 p. 247). Enkelte par yngler af og til på Aunede strand (ERIK PETERSEN 1943 p. 65 og 1945 p. 247).

36. Øst-Lolland: Meget alm. ynglefugl ved alle kysterne og enkelte par langt inde i landet (LINDHARD HANSEN, Flora og Fauna 54 p. 120). Hyllekrog: 1. juli 1928 sås flere par med ællinger, 18. juni 1943 iagttoges en del, deraf 1 par med 3 ællinger. Under gulvet på et faldefærdigt skur fandtes 26 æg, hvoraf dog 4 var fjørgamle; af de øvrige var 15 hårdtrugede og lå i en dunet rede, som ♀ flygtede fra. De sidste 7 havde der ikke været ruget på. De lå mere eller mindre nedgravet i det løse sand i redens umiddelbare nærhed (B. LØPPENTHIN 1944 p. 37). 30. juni 1944, 2 par med ællinger (TORBEN SVENDSEN 1945 p. 53).

38. Møen: Ulfshale-Nyord. Alm. ynglefugl (ARTHUR CHRISTIANSEN 1948 p. 151). Budsemark: Under alle besøg er iagttaget gravvænder. Må antages at være ynglefugl (L. B. PEDERSEN 1950 p. 202). Holme-mosen: Enkelte par, om end ikke konstant, i Pileskoven eller Vænge-gaards klint (L. P. PEDERSEN 1950 p. 202 og 1952 p. 91). 1 par med 9 halvstore ællinger ved dæmningen mellem Bogø og Møen 24. juli 1957 (27). 9. juni 1957 ca. 200 gravvænder, deraf flere med ællinger. Tidligere redefund i lyng i skovens udkant ved Ulfshale. (Medd. fra havnebyg-mester RODE til C. A. BLUME).

39 a og 39 b. Yngler i Højstrup skov og Gjorslev skove (H. ARCTANDER 1910 p. 4). Hammer sogn: På Kyllerbækklitterne yngler flere par i 14–16 grave, der beboes af mindst 3 grævlinge, 2 ræve og en odder-familie (A. PEDERSEN 1916 p. 148). Fed: Flere beboede redehuller set på D.O.F. excursion 30. april 1933 (1933 p. 138). Præstø Fed: 20 stk. set på excursion af Natturhist. Foren. f. Sjælland 18. juni 1939 (Flora og Fauna 46). Præstø omegn: Yngler alm. både ved kysten og inde i landet. Det største antal findes i Melteskov ved Even, hvor man på engen kan tælle 20–30 gravvænder. De fleste reder anbringes i gamle ræve- og grævlingegrave samt under trærodder, men da der ikke er tilstrækkelig med redeplads sådanne steder, kan rederne findes, omend sjældent, i hule træer. På øerne findes reden gerne under knækkede og opskyllede rør og mellem højt græs. Store Holm og Lille Holm i Præstø fjord: Yngler eller forsøger kun på at yngle de år, hvor forsommeren er nogenlunde tør, og når der findes opskyllede rør, hvorunder den kan ruge (J. CHR. HARBOE 1939 p. 852 og 1945 p. 52). Yngler i rævegrav nær Ørslev mose (O. OLAFSSON 1951 p. 107). Nielstrup sø: 1 par set 19. maj 1952 og 9. maj 1953, for nogle år siden skal fuglen være fundet ynglende i den nærliggende del af Bregentved skove (52). Vinterbølle strand: i 1954 1 par, i 1957 3 par (35). 30. maj 1957 3 beboede grave i klinten ved Knudshoved (Smålandshavet). 30. maj 1957 2 kuld ællinger, 11 og 12, i indsø med 2 forældrepar. 9. juni bestod de 2 kuld af 18 ællinger i selskab med ad. ♂ og ♀ (53).

40. Staunings ø: 1 par med 15–20 små ællinger 5. juni 1952 (12). Køge ås: Enkelte par i yngletiden. Redefund i Krageskoven i rævegrav 1953. 1 gravand set med ællinger i en bæk i Sandemarksken 1943.

Vallø dyrehave: 12–15 par yngler årligt, ses jævnlgt i dyrehavens søer. Køge Sønderstrand, Nordstrand og Ølsemaglerevlen: Ses hvert år med ællinger. Før yngletiden større og mindre flokke ud for Maglebyskoven og Strøby Egede strand. Jeg antager, at arten også yngler i Gjorslev bøgeskov. Forgæves eftersøgt af mig i Dalby sø, Kummerslev og Borup sø (14). Gammel Lellingegård: 1 par i maj 1955, Gisselfeldt slots skov. 16. juni 1954 3 ællinger i materialgården uden ledsagelse af voksne (52).

41. Egholm; har en god bestand af gravænder, ca. 10 par (ARTHUR CHRISTIANSEN 1936 p. 48). Set på D.O.F. excursions (1909 p. XV og 1911 p. XV). Glænø: Adskillige par i det lave vand mellem Glænø og Omø. Naturhistorisk Foren. f. Sjælland 21. maj 1939 (Flora og Fauna **46** p. 113).

42. Sejerø: Ca. 25 par, ynglende i klitterne, 4 par med store kuld sås 6.–8. juli 1938 (Bo SEISERSEN 1937 p. 85). Overordentlig alm. ved kysten af Sejerø. Yngler bl. a. i gravede render (AXEL M. HEMMINGSEN 1952 p. 69). Tissø: 1 par 19. maj 1954 (24). Fra 13. marts til 11. juni 1954 set i vekslende antal. 18. juni 1 par med 14 ællinger, 1 par med 10, 2 par med ca. 5 ællinger hver og 1 par uden, + 1 enlig fugl. 21. juni sammested 4 par med 15, 10, 8 og 5 ællinger + enlig fugl (52). Kalundborg fjord: 27. juni 1955 2 par med ællinger, 7 og 12, ved nordsiden. Refsnæs: 1 par med ællinger udfør Ulstrup 7. juli 1958 (54).

43. Hesselø: Denne and, som allerede A. G. SAXTORP i 1886 opgiver som ynglefugl på øen, er den dag i dag alm. ynglende derovre, idet der findes en halv snes par rugende hvert år (N. FABRITIUS BUCHWALD 1929 p. 5). Gislinge: 1958: Ruget de sidste 2 år i halmstak ved Hegnsgården, 4 stk. holdt til omkring en anden stak, hvori der er dybe rør (1).

44. Yngler alm. omkring Jægerspris. Ofte set med ællinger, bl. a. 1 kuld på 9 29. maj 1930, kuld på 20 11. juni 1932. Kuld på 9 1. juni 1933 ved Øxneholt. Et par med 4 truffet på march gennem slotshegnet 13. juni 1934. En familie på vandring mod fjorden (Roskilde) ved Louiseholm 26. juni 1945 (V. HOLSTEIN 1953 p. 196). Munkholm: 1 par set i sommeren 1953 (24).

45 a og 45 b. Gundsømagle: Er hvert år set i søen fra april til juni. Som regel ligger der 1 eller 2 par, der rimeligvis hører hjemme i Roskilde fjord (C. KRÜGER 1938 p. 155). Gilleleje: 1 par med 6 ællinger 28. juli og 30. juli 1957 (35). Sletten ved Øresund: 1 par ved Strandvejen 21. maj 1954 (24). 12. juni 1945 traf jeg et gravandepar med 10 nyklækkede ællinger i Stampen sø ved Raavad. Få dage efter var fuglene forsvundet og ællingerne er sandsynligvis ført ud til kysten ad Mølleåen (C. KRÜGER 1946 p. 204). Bagsværd sø: En gravand med 9 ællinger 14. juni 1946. 2 dage efter iagttog vi den igen, men med 8 ællinger (E. CHRISTIANSEN og G. WEHLMANN 1946 p. 263). Par set gentagne gange nær Bybjerggaard 1958 (54).

46. Amagers sydkyst: 20–30 stk. set på D.O.F. excursion 24. april 1932 (1932 p. 172). Kongelunddæmningen: 2 gravænder med ialt 36 ællinger, 2 med 8 ællinger, 2 med 25 ællinger, 1 med 5 og 1 med 7, alle dunællinger. I luften eller på vandet 12 + 15 + 25 + 12 + 8 + 20

+ 15 + 10 + 16 voksne fugle den 30. juni 1957, ialt 133 stk., 7. juli 1957 i flokke fra 6 til 25 gamle fugle og bl. a. 26 halvstore, fjerklædte ællinger (5). Saltholm: Rede med 16 æg i forladt rævegrav 1 km n. f. Svaneklapperne 1. juni 1957 (28).

47. Bornholm: Mindre alm. ynglefugl (ARNE LARSEN, Flora og Fauna **61** p. 61). Melsted: 7 par i havstokken 9. juli 1941. Randkløve: flere stk. 30. maj–14. juni 1942, 2 stk. juli 1944. Bølshavn: 1 stk. 30. maj 1942 (24). Balka strand: 1 par med ællinger 5. juni 1955 (54) og 28. juni 1956 8 par med 5–17 ællinger (11).

49. Enkelt fugl set ved Foldingbro 28. maj 1958 (54).

50. Rømø: På øen og dæmningen såvel som i fyldegravene på fastlandet er bestanden i de sidste år gået tilbage. På dæmningen kunne man for blot få år siden se mange par og ligeledes omkring i gravene. Jeg har i 1957 gennemgået strækningen fra dæmningens brohoved til Ballum sluse og ikke set eller fundet en eneste rede. På den nordlige del af Rømø var der for 4–5 år siden hundreder af rugende gravænder. Jeg har nu gennemført dette areal, hvor jeg af erfaring vidste, at den plejede at ruge i stort tal, men fandt kun 5 reder. Jægere på øen, som følger udviklingen meget nøje, oplyser, at tilbagegangen gælder alle de tidligere rugende andearter, og at årsagen alene må ses på baggrund af rævens indtog på øen efter dæmningens bygning (7). Ballum–Hjærpsted: Enkelte par rugende (16). Jordsand: Yngler lejlighedsvis (R. JUL. OLSEN 1929 m. fl.). Set nogle få på Jordsand 29. maj 1953 (CARL WEISMAN 1954). Vidåen. Et par flyvende ved Lægan kro 10. maj 1957 (30). Par med 4 ællinger i Sønderå ved Sæd 28. maj 1958 (54).

52. Overordentlig talrig langs alle kysterne (Sønderjylland) særlig på Als (Arnkilsøre, Birkepøl), hvor de høje klinter frembød ypperlige rugepladser, var de hyppige. På Rømø, hvor de rugede i digerne, sås ofte i slutningen af juni hele selskaber, bestående af de gamle med ungerne slå sig ned midt ude på hedestrækninger, måske for at holde måltid på de der voksende vegetabilier (FINN SALOMONSEN p. 24 1933). Flensborg fjord (EMEIS p. 377 1936). 1 par set 14. juni 1941 (B. LØRPENTHIN, p. 195 1943). Flere par med ællinger langs stranden fra Kollund–Sønderhav til Rønshoved juni 1958. Søgård: Enkelt par med 2 ællinger 28. juni 1958. Samme dag flere fugle uden ællinger på Nybøl nord (54).

Der er på grundlag af de indsamlede oplysninger ingen tvivl om, at fuglen i de seneste årtier er tiltaget i antal. Bortset fra en meddelelse fra styrmænd S. THOMSEN, Sundsøre, der i april 1957 oplyste, at gravanden, hvoraf der på egnen (distrikt nr. 9) tidligere har været 3 par, nu ikke mere yngler der, så er der foruden de nye lokaliteter også tilgang at spore på de tidligere kendte områder, for så vidt da, at forholdene her ikke er ændrede så meget, at stedet ikke længere egner sig til ophold for fuglen (Skrillinge marker, distrikt 28 m. fl.).

Mest bemærkelsesværdig er den tydelige indvandring til ferskvandsøer, specielt i Midtjylland, hvorfra den for 20 år siden kun var kendt som tilfældig gæst på trækket (Flora og Fauna 1938 p. 68). Man bør dog ikke overse den omstændighed, at de senere års voksende interesse for og kendskab til vor fuglefauna medfører oplysninger fra egne af landet, hvorfra man tidligere har savnet sådanne. Endelig må man tage i betragtning, at beretninger om redefund inde i landet i april-maj og iagttagelser af par med halvstore ællinger ved de nærmeste strande i juni-juli, ofte dækker de samme fugle (Vesthimmerland-Limfjorden).

Flere af indsenderne har foruden meddelelsen om redefund henledt min opmærksomhed på, at der i det tidlige forår ofte viser sig et større antal fugle ved moser, damme eller indsøer, end der yngler på stedet (Visborg, distrikt 11 m. fl.) og jeg har gennem en lang årrække bemærket tilstedeværelsen af gravænder ved strandsøer med ferskvand eller på oversvømmede arealer, vandsamlinger på engstrækninger (bl. a. ved Skernåens udløb o. s. v.). Ved at læse dr. VAGN HOLSTEINS »Lidt om gravændernes biologi« (1932 p. 102) mener jeg at kunne fastslå, at disse forekomster ikke er tilfældige, men står i forbindelse med fuglenes parring, der øjensynlig finder sted i ferskvand.

I valget af redeplads er fuglen ret alsidig. Den er fundet rugende såvel i gamle halmstakke som under tætte buske og lign., men er oftest truffet i jordhuller, under skrænter eller store sten og særdeles ofte i »gamle« rævegrave. Jeg har sat meget ind på at finde fuglen i grav, der samtidig har været beboet af ræv eller grævling, men det er ikke lykkedes. Fra adskillige ældre beretninger skal dette jo forekomme, og det ville være af interesse at få klarlagt, om dette forhold er andet og mere end historier.

Gravanden opnåede i Danmark totalfredning ved jagtloven af 1931 og der er grund til at antage, denne fredning har været af betydning for fuglens talmæssige fremgang. Fra enkelte sider er der præciseret, at gråænderne er forsvundet som ynglefugle fra snævre områder, hvor gravanden er tilflyttet, og at denne andeart har vist sig stridbar overfor disse. I et enkelt tilfælde (Sundsøre, distrikt 9), hvor gravanden er blevet sjældnere, meldes om samtidig stigende antal ynglende gråænder, men

hvorvidt disse forhold er tilfældige, skyldes andre omstændigheder, eller har relation til hinanden må foreløbigt stå hen i det uvisse.

SUMMARY IN ENGLISH

The Shelduck (*Tadorna tadorna* (L.)) in Denmark, with Special Reference to Inland Breeding.

The Shelduck (*Tadorna tadorna* (L.)) occurs as a common breeding bird along the coasts of Denmark. It has been fully protected since 1931 and has increased in number. The most remarkable fact is that in the last few years it has been found breeding inland along freshwater lakes. When these lakes are found in the vicinity of the sea the birds often migrate to the sea as soon as their ducklings are hatched. In case the breeding site is situated far inland (see map fig. 1) the old birds will go with their young only to the nearest fairly large lake where they remain until the young are ready to fly. There are many records of nests in old fox' and badger's dens, out the author has looked in vain for birds breeding in dens simultaneously inhabited by these animals. In early spring the birds are often met with near ponds and in flooded freshwater areas, where pairing is supposed to take place.

Litteratur.

- »Dansk Ornitologisk Forenings Tidsskrift« 1-51.
 »Flora og Fauna« anførte årgange.
 »Tidsskrift for Naturvidenskaberne« 5, nr. 14. - 1828.
 SKOVGAARD, P. 1920-32. »Danske Fugle« 1-4. - Viborg.

MINDRE MEDDELELSER

Gråkrage (*Corvus cornix* L.) på flyvende fangst.

I D.O.F.T. 52, 1958, p. 82 omtalte K. R. DAHL en Krage, der havde forfulgt en Lærke i luften, og jeg vil i tilslutning dertil gerne give følgende meddelelse:

For nogle år siden betragtede jeg en januardag et par Gråkrager (*Corvus cornix*), der gik på en snedækt mark lige uden for Sømer Skov i Horns Herred. Pludselig lettede begge Krager og fløj med hastige vingeslag mod et mål, som viste sig at være en lille fugl (vistnok en Gulspurv) der var på vej ind mod skoven. Afstanden fra Kragernes startsted til småfuglen var ca. 200 m, og krageparret nåede den, da den var ca. 100 m fra skovbrynet. Begge Krager skiftedes nu til at jage fuglen i luften på rovfuglemaner, og jeg er næsten sikker på, at de havde fået den, hvis det ikke var lykkedes den at smutte ind i noget tæt buskads i skovbrynet. Det var en streng frostperiode med megen sne, og det er muligt, at fuglen har været lidt sløj, selv om den for mig så ud til at være fuldkommen frisk.

MOGENS HØJGAARD